

Prof. dr hab. Magdalena Musiał-Karg
Wydział Nauk Politycznych i Dziennikarstwa
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Recenzja rozprawy doktorskiej Pani mgr Marty Janus-Falkowskiej
pt. „Polityka opozycyjna w konsensualnym systemie Konfederacji Szwajcarskiej. Rola
demokracji bezpośredniej”, Warszawa 2023, ss. 287,
napisanej pod kierunkiem prof. dr. hab. Klaus Zimmera

Głównym aspektem relacji politycznych jest władza. Mechanizm władzy państwowej w państwach demokratycznych zakłada wyeliminowanie monokratyzmu, czyli preponderancji jakiegoś jednego ośrodka politycznego. Stąd powszechnie przestrzega się zasady podziału władzy na ustawodawczą, wykonawczą oraz sądowniczą. Obok zasady trójpodziału władzy, przyjęto także inne reguły, wśród których nie bez znaczenia jest zasada pluralizmu politycznego. Pluralizm przejawia się bowiem w funkcjonowaniu w demokracji wielu partii politycznych, wyrażających różne idee i prezentujących rozmaite – często diametralnie inne – programy polityczne. Oczywiście, najważniejszym celem ugrupowań politycznych jest realizacja swoich założeń programowych oraz zdobycie i sprawowanie władzy. Nadmienić przy tym należy, że ten pierwszy cel jest możliwy do osiągnięcia przede wszystkim w sytuacji zdobycia i sprawowania/współsprawowania władzy – wówczas prawdopodobieństwo realizacji programu konkretnej partii politycznej jest o wiele większe. Ugrupowania opozycyjne, które nie uczestniczą w sprawowaniu władzy wykonawczej (są poza rządem) – mają to zadanie o wiele bardziej utrudnione.

Realizacja postulatów partii opozycyjnych (polityki opozycyjnej) jest więc niezwykle ciekawym przedmiotem badań – bez wątplenia wartym naukowej eksploracji – szczególnie w Konfederacji Szwajcarskiej, która w znacznej odbiega od innych modeli państw demokratycznych w Europie i na świecie. Niezwykle ważnym w tym kontekście jest fakt, że model ustrojowy jest odmienny od klasycznych modeli egzekutywy (monokratycznego czy dualistycznego). Współcześnie występujący w Szwajcarii trzeci model – departamentalny – charakteryzuje się komitetowym systemem rządów (system rządów zgromadzenia). Szwajcarski ustrojodawca przyjął zasadę, że władza wykonawcza leży w rękach siedmioosobowej Rady Federalnej, co w porównaniu z innymi państwami związkowymi w Europie należy do rozwiązań wyjątkowych.

Warto zaznaczyć, że Szwajcaria, to państwo, które przez wieki wypracowało sobie niepowtarzalną i nieistniejącą nigdzie indziej państwowość, funkcjonującą w specyficznych

warunkach geograficznych, społecznych i politycznych, w obrębie oddziaływania kształtowanej przez stulecia tradycji sprawowania bezpośrednich form władzy.

Demokracja bezpośrednia jest znakiem rozpoznawczym Konfederacji Szwajcarskiej. W żadnym innym państwie na świecie instytucje demokracji bezpośredniej nie są stosowane tak często i w tak szerokim zakresie - jak w tym niewielkim europejskim państwie federalnym. W Szwajcarii bezpośrednio demokratyczne procedury wykorzystuje się na każdym poziomie podziału administracyjnego państwa: na szczeblu federalnym, w kantonach oraz w gminach. Wielopoziomowa struktura państwa jest odzwierciedleniem szerokiego wachlarza różnych form demokratycznej formy rządzenia.

Uwzględniając specyfikę Konfederacji Szwajcarskiej oraz jej wyjątkowe rozwiązania instytucjonalne – rysuje się nam obraz polityki, która oparta jest na poszanowaniu różnorodności, a do tego polityki, gdzie bezpośrednia demokracja jest narzędziem zarówno społeczeństwa, jak i rządu czy polityków – tych reprezentujących partie z Rady Federalnej, jak i spoza niej.

Z połączeniem obu tych elementów systemu politycznego Szwajcarii mierzy się Pani mgr Marta Janus-Falkowska, której praca stanowi niezwykle ciekawe opracowanie ważnego i wartego naukowej eksploracji tematu badawczego. Przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska dotyczy zagadnień istotnych, zarówno z punktu widzenia teorii, jak i praktyki politycznej związanej z funkcjonowaniem współczesnego systemu politycznego Konfederacji Szwajcarskiej w kontekście konkurencyjnego konsensusu jako nowej formy helweckiej demokracji. Każdy system polityczny ewoluuje, co jest konsekwencją zmieniających się warunków, m.in. politycznych, społecznych czy gospodarczych, a także wielu czynników o charakterze zarówno wewnętrznym, jak i zewnętrznym. Przedmiotem przedłożonej do recenzji rozprawy doktorskiej jest więc problem kształtowania się sporów międzypartyjnych (i polityki opozycyjnej) na płaszczyźnie demokracji bezpośredniej, która stanowi ważny etap procesów podejmowania decyzji politycznych w Konfederacji Szwajcarskiej. Zagadnienie to jest o tyle istotne, że w dwie największe szwajcarskie partie polityczne (Szwajcarska Partia Ludowa i Partia Socjaldemokratyczna) ulokowane są na dwóch przeciwnych biegunach sceny politycznej, wchodząc jednocześnie w skład Rady Federalnej.

Podjęta przez mgr Martę Janus-Falkowską tematyka jest więc niezwykle interesująca i ważna – dotyczy bowiem kwestii funkcjonowania relacji politycznych w konsensualnej demokracji w jednym z najbardziej fascynujących państw we współczesnej Europie. Poruszona w niniejszej dysertacji problematyka wpisuje się w bardzo aktualny i ważny poznawczo nurt rozważań naukowych, łączących kwestie systemu politycznego, ze szczególnym uwzględnieniem systemu partyjnego, a także wykorzystania instrumentów demokracji bezpośredniej, które są znakiem rozpoznawczym Konfederacji Szwajcarskiej. Połączenie tych kilku wątków badawczych w przedłożonej do recenzji rozprawie świadczy o przemyślanym wyborze przedmiotu badań przez Autorkę, co jest także dowodem jej dojrzałości naukowej. Opozycyjna aktywność partii politycznych w warunkach demokracji konsensualnej jest niezwykle interesująca w kontekście wielu zmian, jakie mogliśmy obserwować w ostatnich kilkudziesięciu latach.

Niemalające zainteresowanie demokracją bezpośrednią w Szwajcarii, a także szwajcarskimi unikatowymi jak na Europę rozwiązaniami instytucjonalnymi, politycznymi i społecznymi wydają się być jednymi z najważniejszych argumentów uzasadniających podjęcie przez Doktorantkę badań na tą problematykę.

Struktura pracy

Rozprawa doktorska Pani mgr Marty Janus-Falkowskiej pt. „*Polityka opozycyjna w konsensualnym systemie Konfederacji Szwajcarskiej. Rola demokracji bezpośredniej*” liczy 287 stron. Zaznaczyć należy, iż przedłożona do recenzji dysertacja tworzy logiczną i wewnętrznie spójną całość złożoną z sześciu rozdziałów: Rozdział 1. *Charakterystyka Szwajcarii*; Rozdział 2. *Szwajcarski konsensualizm*; Rozdział 3. *Demokracja bezpośrednia w Szwajcarii*; Rozdział 4. *Szwajcarski system partyjny*; Rozdział 5. *Szwajcarska „opozycja”*; Rozdział 6. *Demokracja bezpośrednia w aktywności opozycyjnej szwajcarskich partii politycznych*. Każdy z rozdziałów podzielony jest na kilka logicznie powiązanych ze sobą podrozdziałów. Pracę zamyka *Zakończenie*, w którym Autorka w syntetyczny sposób ustosunkowuje się do problematyki badań, prezentując główne wnioski wynikające z przeprowadzonej analizy. Całość poprzedza *Wstęp*, w którym nakreślono tematykę badań i zarysowano strukturę pracy oraz zawartość poszczególnych części pracy. Praca uzupełniona została o *Bibliografię*, spisy tabel, map, wykresów i ilustracji, a także załączniki. Na samym początku rozprawy Autorka umieściła wykaz skrótów.

Autorka, dzieląc pracę na sześć rozdziałów i wchodzące w ich skład podrozdziały, wybrała ujęcie problemowe. Rozważania w rozprawie są prowadzone w sposób logiczny i odpowiadający właśnie takiej strukturze pracy.

Rozdział 1. rozprawy doktorskiej stanowi wprowadzenie do historii rozwoju państwa szwajcarskiego, jego charakterystyki, zarysowania różnorodności występujących w tym państwie, a także zagadnień, leżących u podstaw szwajcarskiego systemu politycznego.

W kontekście tytułu pracy zwrócenia uwagi wymagają rozdziały 2. i 3., które poświęcone są odpowiednio szwajcarskiemu konsensualizmowi i demokracji bezpośredniej. Te dwa elementy stanowią jedne z najistotniejszych fundamentów helweckiego państwa i na nich wspiera się sprawowanie władzy w Konfederacji. Nadmienić należy, że w żadnym innym państwie w Europie i na świecie te dwie składowe łącznie nie wpływają w tak dużym stopniu na system polityczny jakiegokolwiek państwa. Szwajcaria w tym zakresie stanowi wyjątek.

Rozdział 2. przedstawia więc Konfederację Szwajcarską jako typowy przykład demokracji konsensualnej, z kolei celem kolejnego rozdziału jest wyjaśnienie i charakterystyka szwajcarskiej demokracji półbepośredniej, w której zasadnicze znaczenie odgrywa współistnienie ze sobą wielu elementów demokracji bezpośredniej oraz zasady konsensualizmu czy szwajcarskiego federalizmu. Odnotować przy tym należy, że szwajcarska demokracja bezpośrednia rozpatrywana jest tutaj nie tylko z perspektywy tych, którzy głosują w referendum, ale także z perspektywy elit politycznych, które przecież odgrywają niezwykle ważną rolę na etapie przedreferendalnym.

Rozdział 4. zatytułowany *Szwajcarski system partyjny* zawiera zarys historii, procesu kształtowania się, a także próbę przedstawienia obecnej specyfiki systemu partyjnego w

Szwajcarii oraz relacji między poszczególnymi elementami tegoż systemu. Autorka sporo uwagi poświęca zjawisku polaryzacji na szwajcarskiej scenie politycznej oraz aktywności dwóch partii: Szwajcarskiej Partii Ludowej i Partii Socjaldemokratycznej, które – jak zaznacza – „stanowią obecnie dwa naprzeciwległe bieguny politycznej sceny”.

Rozdział kolejny rozprawy doktorskiej został pomyślany w taki sposób, aby rozpoczynając od klasycznego ujęcia opozycji politycznej wskazać na specyfikę helweckich ugrupowań występujących na scenie politycznej jako partie opozycyjne. W rozdziale 4. uwzględniono zatem zachowania i aktywności opozycyjne charakterystyczne dla systemów rządów wielkich międzypartyjnych koalicji, których przykładem jest właśnie Konfederacja Szwajcarska. Bardzo ciekawym posunięciem Doktorantki było odniesienie się w tej części do używanego w literaturze przedmiotu terminu *issue-specific opposition*, a także wprowadzenie terminu „polityka opozycyjna” w kontekście nowej formy funkcjonowania opozycji w Szwajcarii.

Rozdział 6. pt. *Demokracja bezpośrednia w aktywności opozycyjnej Szwajcarskich partii politycznych* ma charakter empiryczny i stanowi w moim przekonaniu najważniejszą część rozprawy, bowiem na jej podstawie Autorka stara się odpowiedzieć na pytania badawcze, zweryfikować sformułowane hipotezy oraz postawić najważniejsze wnioski.

Pani mgr M. Janus-Falkowska dokonała szczegółowej analizy wykorzystania narzędzi demokracji bezpośredniej w Szwajcarii w okresie ostatnich trzydziestu lat, umiejscawiając tę analizę w kontekście funkcjonowania, roli i działalności partii politycznych. Badanie zostało podzielone na dwie części – analizę ilościową i analizę jakościową. W części pierwszej dokonano przeglądu wszystkich inicjatyw ludowych i referendum fakultatywnych, które odbyły się w Szwajcarii w latach 1992-2021, uwzględniając kryterium inicjatora i rekomendacji partyjnych formułowanych przez największe partie przy każdym głosowaniu ludowym. W ten sposób prowadzona analiza umożliwiła Autorce ocenę roli partii politycznych w procesie inicjowania głosowań ludowych oraz ich aktywność w fazie decyzyjnej sporu politycznego, czyli na etapie demokracji bezpośredniej. Do analizy jakościowej wybrano sześć głosowań zainicjowanych przez dwie odmienne ideowo partie rządowe – Szwajcarską Partię Ludową i Partię Socjaldemokratyczną. Prowadzone badania mają na celu udzielenie odpowiedzi na pytania, czy demokracja bezpośrednia stanowiąc jeden z etapów szwajcarskiego procesu decyzyjnego - jest areną międzypartyjnej walki, a także czy narzędzia bezpośredniego sprawowania władzy w realiach szwajcarskich służą partiom politycznym jako instrumenty aktywności opozycyjnej.

W końcowej części rozprawy Doktorantka podsumowuje wyniki swoich badań, odpowiadając na wcześniej postawione pytania badawcze oraz weryfikując hipotezy badawcze. Bardzo cennym jest to, że w *Zakończeniu* Autorka zwraca uwagę na kompleksowość i złożoność badanego przez siebie zagadnienia. W dobie bardzo dynamicznie rozwijającego się otoczenia systemu partyjnego, uwarunkowań społecznych, ekonomicznych i specyfiki szwajcarskiego państwa – może stanowić cenną wskazówkę dla innych badaczy i ekspertów zajmujących się tym zagadnieniem.

Pani Marta Janus-Falkowska jest świadoma, że podjęty przez nią temat badawczy nie był zbyt często poruszany do tej pory na gruncie polskim – szczególnie w kontekście polityki

opozycyjnej w odniesieniu do demokracji bezpośredniej. Taki więc, a nie inny, wybór tematu przez Doktorantkę wymaga docenienia.

Biorąc jednak pod uwagę strukturę i zawartość rozprawy, chciałabym zwrócić uwagę na kilka istotnych – w moim przekonaniu – kwestii. Praca doktorska składa się – jak już wspomniałam – z sześciu rozdziałów, *Wstępu*, *Zakończenia* oraz *Bibliografii*. W pracy zawarto także spis tabel, wykresów ilustracji oraz załączniki (bardzo obszerne wykazy inicjatyw ludowych oraz referendum fakultatywnych przeprowadzonych w latach 1992-2021). Docenienia wymaga fakt, że praca nie jest „przegadana”. Na 175 stron tekstu rozprawy – rozdział empiryczny stanowi ponad 50, co układa pracę w dobrych proporcjach (część teoretyczna w stosunku do części empirycznej niemal 3:1, co w dyscyplinie nauki o polityce i administracji jest warte podkreślenia). Jeśli dodamy do tego załączniki – widać, że Autorka potrafi dokonywać selekcji materiałów badawczych i ich analizy.

Zasadna wydaje mi się uwaga odnośnie do konstrukcji poszczególnych rozdziałów. Uważam, że w każdym z nich powinno być krótkie wprowadzenie – zarysowanie celu rozważań prowadzonych w rozdziale i jego struktury. Na końcu zaś – powinno znaleźć się podsumowanie, w którym Autorka ustosunkowuje się do założonego celu oraz wskazuje najważniejsze ustalenia. Co ciekawe, mgr Marta Janus-Falkowska taką właśnie strukturę przyjęła w rozdziale 6, w którym zamieściła wprowadzenie do części empirycznej, dodając także podrozdziały 6.1.3. oraz 6.2.7., będące podsumowaniami odpowiednio analizy ilościowej oraz badań jakościowych. Uważam, że takie właśnie części powinny być uwzględnione w pozostałych rozdziałach, co uporządkowałoby w większym stopniu strukturę pracy. Jeśli Pani mgr zdecyduje się na publikację książki na kanwie doktoratu – warto byłoby właśnie taki zabieg poczynić.

Oprócz powyższych uwag, moje zastrzeżenie budzi także brak części poświęconej Radzie Federalnej. Wydaje mi się, że treść pracy warto byłoby uzupełnić o podrozdział dotyczący tworzenia szwajcarskiego rządu oraz specyfiki jego funkcjonowania. Autorka rozprawy wspomina wprawdzie o Radzie Federalnej wielokrotnie, jednak zagadnienie to jest na tyle ważne z punktu widzenia systemu partyjnego oraz demokracji helweckiej, że należałoby wyodrębnić część poświęconą właśnie Radzie Federalnej, warunkom i procedurze wyboru jej członków oraz funkcjonowaniu.

Ponadto, uważam, że przyjęty w rozprawie układ pracy jest dobrze dostosowany do realizacji założonych przez Doktorantkę celów badawczych.

Cel i zakres badań

Podjęty w dysertacji problem badawczy został dokładnie nakreślony we *Wstępie*, gdzie Autorka zaznaczyła, że głównym zamierzeniem niniejszej dysertacji jest próba dokonania szerszej analizy jednego z podstawowych elementów szwajcarskiego systemu – demokracji bezpośredniej ze szczególnym uwzględnieniem relacji między demokracją bezpośrednią a szwajcarskimi elitami politycznymi – przede wszystkim partiami politycznymi. Biorąc pod uwagę wyjątkowość szwajcarskiego systemu politycznego i układ partii w sprawowaniu władzy państwowej, Doktorantka stara się znaleźć odpowiedzi na pytania o to, czy

międzypartyjne spory pojawiają się również na płaszczyźnie demokracji bezpośredniej, która przecież jest niezwykle istotnym etapem procesu decyzyjnego w Konfederacji Szwajcarskiej.

Aby zrealizować swój cel badawczy oprócz rozważań teoretycznych na temat demokracji bezpośredniej czy szwajcarskiego konsensualizmu – Pani magister Marta Janus-Falkowska – podjęła się analizy ilościowej i jakościowej dwóch narzędzi demokracji bezpośredniej – referendum fakultatywnego oraz inicjatywy ludowej, które wykorzystywane były w latach 1992-2021. Autorka słusznie założyła, że analiza głosowań przeprowadzonych właśnie w ciągu trzech ostatnich dekad umożliwi jej dostrzeżenie ewentualnych tendencji i zmian w zakresie demokracji bezpośredniej, a także roli jaką odgrywają w niej partie polityczne. Doktorantka swoje badania ilościowe wspiera szczegółową analizą sześciu wybranych głosowań ludowych zainicjowanych przez Szwajcarską Partię Ludową i Partię Socjaldemokratyczną.

Autorka rozprawy doktorskiej doskonale zdaje sobie sprawę z tego, że ugrupowania polityczne w Szwajcarii – z racji roli, jaką odgrywa demokracja bezpośrednia w federacji (na każdym poziomie podziału administracyjnego) – wykorzystują zarówno referenda i inicjatywę w celu forsowania swoich pomysłów politycznych, angażując się w zbieranie dla nich poparcia i będąc aktywnymi podczas kampanii referendalnych. Pani mgr swoje rozważania prowadzi zresztą uwzględniając to, że instrumenty demokracji bezpośredniej wpływają na aktywność obywateli, ale także innych aktorów w szeroko rozumianym życiu politycznym. Autorka obiera w dysertacji perspektywę charakterystyczną dla podejścia neoinstytucjonalnego, które jest jednym z głównych kierunków współczesnych badań politologicznych – uznaje bowiem ewolucję i rozwój instytucji (także aktorów) politycznych we współczesnym zmieniającym się dynamicznie otoczeniu, co także powoduje większą racjonalność działania współczesnych instytucji.

Uwagi metodologiczne

Kwestie metodologiczne zostały przedstawione i wyjaśnione na początku dysertacji, ale także w rozdziale ostatnim, który ma charakter empiryczny.

Jeśli chodzi o warsztat metodologiczny, to uważam, iż Pani magister dobrała go prawidłowo – w taki sposób, by był jej pomocny w całym procesie badawczym. Moje pewne wątpliwości budzi wyznaczenie roku 1992 jako początku cezury czasowej – uważam, że w tym przypadku referendum obligatoryjne związane z kwestiami europejskimi nie jest najszcześniejszym wyborem. Można by pokusić się o wskazanie innego głosowania albo daty uchwalenia jakiejś zmiany prawnej, która mogła się przełożyć na przedmiot badań. To drobiazg i oczywiście nie wpływa na moją ocenę rozprawy, ale uważam, że może warto byłoby lepiej uzasadnić ten wybór.

Wydaje mi się, że we *Wstępie* pracy zbyt mało miejsca zostało poświęconego analizie dotychczasowego stanu badań nad rozważanymi zagadnieniami. Jest ona dość pobieżna i nie wskazuje konkretnych prac i ich tematyki. Największy niedosyt w tym zakresie budzi dość ograniczony opis dorobku zagranicznego poświęconego relacjom partii polityczne – demokracja bezpośrednia. Autorka wspomina o niezbyt licznej literaturze przedmiotu, ale

w tym miejscu aż prosi się, by napisać kilka zdań na temat dostępnych na rynku publikacji i badań w tym zakresie.

We *Wstępie* Pani Marta Janus-Falkowska sformułowała zarówno pytania badawcze, jak i główną hipotezę badawczą. W ostatnim rozdziale z kolei sformułowała hipotezy szczegółowe, które po weryfikacji stanowiły podstawę do sformułowania wniosków końcowych.

We *Wstępie* Pani magister wskazała ponadto zastosowane przez siebie metody badawcze (s. 10-11). Co ważne, Autorka dobrze uzasadniła potrzebę zastosowania wybranych przez siebie metod, a za szczególnie trafne uważam techniki dobrane w części empirycznej rozprawy. Dokonana w rozdziale szóstym analiza oparta na wynikach badań Doktorantki świadczy o świetnym przygotowaniu Pani magister do prowadzonych badań. Co istotne, jest to umiejętność dość rzadka wśród badaczy reprezentujących nauki o polityce i administracji.

Na podkreślenie zasługuje fakt, iż do kwestii metodologicznych i definicyjnych Doktorantka powraca wielokrotnie w wielu miejscach doktoratu, co świadczy o tym, że ma świadomość celu swojej pracy i konsekwentnie trzyma się obranego kierunku rozważań.

Uważam więc, iż Pani magister trafnie dobrała warsztat metodologiczny, który był jej pomocny w procesie badawczym. W moim przekonaniu we *Wstępie* warto mocniej uwypuklić, iż dysertacja ma charakter interdyscyplinarny, łączący badania nie tylko z zakresu nauk o polityce i administracji, ale także z nauk prawnych czy elementy historyczne. Ta uwaga powinna być podniesiona przy charakterystyce wykorzystanych w pracy metod badawczych. Zaznaczyć pragnę, iż wskazane przez mnie mankamenty w żaden w istotny sposób nie wpływają na całość rozważań prowadzonych w rozprawie, którą oceniam wysoko.

Uwagi merytoryczne

Do realizacji przedstawionych powyżej celów dostosowano strukturę rozprawy. Składa się ona – jak już wspomniałam – z sześciu rozdziałów, *Wstępu*, *Zakończenia* oraz *Bibliografii*, spisów i załączników.

Realizacji badań dobrze służy, logicznie, przejrzystie i konsekwentnie skonstruowany plan pracy (choć jak zaznaczyłam powyżej – mam pewne drobne uwagi). Struktura pracy wyraźnie określa koncepcję badań. Wskazuje na umiejętności samodzielnego stawiania problemu i konsekwentnego jego rozwiązywania. Nie jest to umiejętność powszechna, szczególnie u młodych badaczy.

Na pochwałę zasługuje rzetelne przeprowadzenie badań przy jednoczesnym ich dość szerokim zakresie. Uważam, że przeanalizowanie zarówno referendum, jak i inicjatyw, które odbyły się w ciągu ostatnich 30 lat było ogromnym przedsięwzięciem badawczym. Doktorantka dokonała rzetelnego przeglądu 121 inicjatyw ludowych oraz 96 referendum fakultatywnych, co stanowi istotne uzupełnienie dotychczasowych badań nad demokracją bezpośrednią w Konfederacji Szwajcarskiej. Pogłębiona analiza jakościowa wybranych głosowań – uzupełnia wyniki ilościowe i daje obraz tego, jaką rolę odgrywają wybrane partie polityczne w procesie podejmowania decyzji właśnie w sposób bezpośredni. Wyniki przeprowadzonych analiz dają podstawę do sformułowania wniosków końcowych i weryfikacji przyjętych hipotez badawczych.

Zaznaczyć należy, że część teoretyczna została napisana w oparciu o bardzo szeroką i różnorodną literaturę przedmiotu (choć – jak wskazałam - brakuje mi w pracy analizy dorobku autorów zagranicznych). Pomijając jednak tę drobną sugestię – uważam, że Doktorantka – pisząc swoją rozprawę doktorską wykazała się dużą erudycją i umiejętnościami analitycznymi. Niewątpliwie, mgr M. Janus-Falkowska potrafi stawiać pytania i definiować problemy, dobierać argumenty, przeprowadzać analizę i formułować wnioski.

W recenzowanej dysertacji wyróżniam dwie warstwy rozważań zawarte odpowiednio: (1) w rozdziałach od pierwszego do piątego, w których prowadzone rozważania są podłożem teoretycznym dla analiz przeprowadzanych w dalszej części pracy oraz (2) w rozdziale szóstym empirycznym, w którym Autorka dokonuje analizy i oceny roli i zaangażowania szwajcarskich partii politycznych w procesach podejmowania decyzji za pomocą demokracji bezpośredniej. Niezmiernie ważnym jest także fakt, iż Pani magister wielokrotnie zwraca uwagę na złożoność materii badawczej, przytaczając głosy uczonych w różnorodny sposób odnoszących się do podjętych w rozprawie zagadnień.

Podsumowując, wśród najważniejszych uwag dotyczących rozprawy – zwróciłabym uwagę na następujące elementy:

- czytając rozprawę wydaje się, że brakuje pogłębionego rozdziału dotyczącego roli Rady Federalnej, wyborów rządu, a także funkcjonowania tego organu w warunkach permanentnej koalicji. Uzupełnienie pracy o taki fragment wzbogaciłoby warstwę teoretyczną recenzowanej rozprawy doktorskiej, porządkując jednocześnie pojawiające się w rozprawie uwagi na temat funkcjonowania rządowych ugrupowań politycznych;
- w pracy powinna być rozwinięta część dotycząca stanu badań nad przedmiotem rozprawy wraz ze wskazaniem kontekstów i wniosków z dotychczas prowadzonych badań. Chodzi to przede wszystkim o dorobek aktorów zagranicznych;
- w moim przekonaniu – wspominałam o tym powyżej – należałoby lepiej uzasadnić początek obranej cezury czasowej.

Rozważania Pani mgr M. Janus-Falkowskiej prowadzone są na solidnej bazie analizy licznych źródeł. Bibliografia liczy 20 stron. Niezwykle imponująca jest ta część bibliografii, w której Autorka wykazuje dokumentację poświęconą analizowanym przez Nią głosowaniom. W pracy Doktorantka korzystała także z licznych opracowań naukowych (monografii autorskich, monografii redagowanych, artykułów naukowych). Przywołane w *Bibliografii* pozycje umożliwiły przeprowadzenie analizy oraz weryfikację przyjętych hipotez badawczych

Zastrzeżeń nie budzi strona językowa rozprawy. Praca napisana jest ładnym językiem, a błędów literowych, stylistycznych czy interpunkcyjnych w pracy praktycznie nie ma. Należy także podkreślić, że wykresy i tabele (przede wszystkim załączniki) stanowią istotne uzupełnienie dociekań badawczych.

Konkluzja

Podsumowując, stwierdzam, że recenzowana rozprawa doktorska stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego o istotnej doniosłości zarówno w warstwie teoretycznej, jak i praktycznej. W sposób jasny zdefiniowano problem badawczy, zastosowano właściwą

metodologię badań i zgodnie z nią przeprowadzono analizę, przywołano niezbędne źródła i opracowania naukowe.

Oceniając rozprawę doktorską mgr Marty Janus-Falkowskiej uważam, że cel zasadniczy pracy został zrealizowany. Autorka kompleksowo, rzetelnie i profesjonalnie przedstawiła pełną i wielowątkową analizę podjętego przez siebie tematu.

Przedstawione powyżej, również krytyczne, uwagi w niczym nie obniżają wartości naukowej, poznawczej i praktycznej rozprawy doktorskiej mgr Marty Janus-Falkowskiej i stanowią jedynie sugestie i prezentację odmiennych od Doktorantkę poglądów.

Oceniona powyżej dysertacja w pełni odpowiada wymogom stawianym rozprawom doktorskim. Wnioskuje zatem o dopuszczenie Pani magister Marty Janus-Falkowskiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Magdalena Musiał-Karp

Poznań, 10 sierpnia 2023 r.